

KURSANTLAR JAMOASIDA KOMANDIR VA BO‘YSUNUVCHILAR O‘RTASIDAGI NIZOLI VAZIYATLAR VA ULARNING KELIB CHIQISH SABABLARI

Qarshibayev Murodil Qarshibay o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat Xavfsizligi universiteti
Magistratura tinglovchisi., leytenant
Karshibayev Murodil Kashibay ogli
University of Public Safety of the Republic of Uzbekistan
master listener, leutenant

Annotatsiya: Ushbu maqolada kursantlar jamoasida boshqaruv tizimidagi uchrayotgan turli xil nizo va ziddiyatlar taxlili, kelib chiqish sabablari yoritilgan. Nizolivaziyatlarning bir nechta turlari keltirib o‘tilgan. Raxbarlik faoliyatini to‘g‘ri tashkil etishda ishni rejalashtirish va vazifalarni taqsimlash haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: harbiy jamoa, kursant, harbiy xizmatchi, komandir, nizo, konflikt, ziddiyat.

Annotation: This article covers the various conflicts and contradictions encountered in the management system in the team of Cadets, the reasons for their provenance. Several types of conflict situations have been cited. In the proper organization of the activities of the leadership, it was thought about the planning of work and the distribution of tasks.

Key words: military community, cadet, military officer, commander, conflict, dispute.

Jahonda globallashuv jarayoni jadal sur‘atlar bilan kechayotgan ayni bir paytda jamoa bilan samarali muloqot o‘rnata bilish, jamoalarda yuz beradigan nizoli vaziyatlarni to‘g‘ri taxlil qilish xamda kelib chiqish sabablarini chuqur o‘rganish bugungi kun psixolog va sotsiologlari oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Ziddiyat va nizolar insoniyat paydo bo‘lgan davrdanoq mavjud bo‘lib, uni ilmiy tadqiqot predmeti sifatida o‘rganish borasidagi ilk qarashlar xam o‘z tarixiga ega. O‘zvaqtida Napoleon Bonapart shunday yozgan ekan: “qilich bilan har narsa qilish mumkin, faqat uning ustiga o‘tirib bo‘lmaydi”. Biz xohlaymizmi yo‘qmi jamiyatda mojaroli (konflikt) vaziyatlarga o‘zimiz xohlagan va xohlamagan holatda tushib qolishimiz ehtimoli saqlanib qoladi. Va biz har doim ham mojarolarni tinchlik bilan muvaffaqiyatli hal qilish yo‘llarini izlaymiz. Ba‘zan esa bu vaziyat qiyinchilik bilan kechadi. Nizo natijasidagi salbiy holatlar shaxsning hissiyoti, xatti-harakatlari, tafakkur va hatto xarakterida ma‘lum o‘zgarishlar sodir etadi. Bu o‘zgarishlar shaxsning xulq-atvorida namoyon bo‘lib, mazkur sub‘ekt qatnashayotgan boshqa

vaziyatlarga ham tarqaladi va o'zaro munosabatlarning keng sohalarini egallay boshlaydi¹. Masalan, kursantlar jamoasida harbiy xizmatchilar o'rtasidagi nizo jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Konflikt (nizo) bu - odamlarning urishishi, janjallashishi, kuch ishlatib, bir-biri bilan to'qnashishi, so'z aytishish, birovlarini ayblash, so'kinish, g'azablanish, jahl bilangaplashish, kesatish, birovlarini urib-turtish, do'q qilish, qo'rqitishga urinish, u qilaman, bu qilaman deb, ularga tahdid qilish, piching bilan gapirish, to'g'ri so'zlar mazmunini buzib talqin qilish, birovlarining orqasidan gapirish, qasd qilish, birovlargajismoniy zo'ravonlik o'tkazish, zo'rlash, shantaj, birovlarini oyog'idan chalish, kamsitish, odamlar ustidan kulish, guruh-guruh bo'lib, birovlarini yakkalab qo'yish, dilsiyohlik, hafagarchilik, nafrat va qasos, birovlarini mensimaslik, kibr, o'zini boshqalardan ustun qo'yish, kek saqlash, nafsoniyatga tegadigan amallar va so'zlar ishlatish, birovning har biri so'zi va amalidan yomonlik qidirish².

Kursantlar jamoasida ko'pincha kursantlar o'rtasida zudlik bilan hal qilishni talab qiladigan qarama-qarshiliklar paydo bo'ladigan holatlar mavjud bo'lib, ular nizolar deb ataladi. Shunday qilib, konfliktni shaxs tomonidan idrok etilayotgan qarama-qarshilik, uni hal qilishni va bartaraf etishga qaratilgan yuqori faollikni talab qiladigan psixologik muammo sifatida tavsiflash mumkin.³ Shunday ekan qarama-qarshiliklar murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida ham shaxsning, ham ijtimoiy guruhlarning hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Konfliktologiya termini asosan ijtimoiy psixologiyani o'rganadigan tadqiqot sohasi bo'lib, shaxslararo nizolarni hal qilish muammosi ilmiy tadqiqot ob'ekti sifatida ham pedagogik ham psixologik bilimlarga tayanadi, chunki shaxslararo nizolarni hal qilish ko'p jihatdan opponetlarning axloqiy-ruxiy holatini, tarbiyaviy o'ziga xos jixatlarini aniqlash boshliq, komandirlarning professionallik darajasiga bog'liq. Harbiy xizmat bu doimo majburiy birgalikdagi faoliyatdir, birga yashash (kazarma) sharoitida ushbu kasb vakillarini aksariyat vaqtini jamoaviy birga bo'lishini taqazo etadi, bu esa shaxsga salbiyva ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shaxsning va umuman butun jamoaning ruhiyati va barqarorligiga ta'sir qiladi.

Konfliktlarning kelib chiqish mohiyati asosiy psixologik sabablari quyidagilar:

1. Yoqtirish va yoqtirmaslik, psixologik mos kelmaslik. Bu omil harbiy xizmatchilar uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Zero, harbiy xizmatchilar o'rtasidagi turli ko'rinishdagi nizolar ko'pincha aynan shu omilga asoslanadi. O'z navbatida, xizmat yuklamalaridagi adolatsizlik, kursantlar o'rtasidagi munosabatlarning keskinlashishiga olib keladi. Ushbu sabablar guruhiga individual psixologik xususiyatlarning mos kelmasligi, ehtiyojlar, qiziqishlar, qiymatyo'nalishlari va umuman olganda madaniyat darajasidagi sezilarli farqlar ham kiradi.

Jamoadagi noqulay psixologik muhit (qarama-qarshi guruhlarning

shakllanishi, komandirning harakatlari va boshqalar sabab bo'lishi mumkin).

2. Nosamimiy psixologik muloqot (kursantlarning qobiliyatini, jismoniy ahvolini, sog'lig'ini hisobga olmaslik).

3. Maqsadlardagi farq:

- xizmat faoliyatining asosiy maqsadlariga erishish yo'lidagi to'siqlarga reaksiyani ifodalovchi nizolar (masalan, o'quv yig'inlarida ma'lum bir jangavor, jismoniy topshiriqni bajarishdagi qiyinchiliklar va boshqalar);

- kursantlar birgalikdagi xizmat faoliyati doirasidagi shaxsiy maqsadlariga erishish yo'lidagi to'siqlarga munosabat sifatida yuzaga keladigan nizolar (masalan, "foydali" yoki "foydasiz" deb hisoblangan buyruq va yuklamalarning taqsimlash natijasida yuzaga keladigan nizolar, taklif qilingan ta'til jadvalidan norozilik va boshqalar.).

4. Harbiy xizmat faoliyatining asosiy va ikkilamchi maqsadlari o'rtasidagi farq, etarli darajada bo'lmagan maosh, xizmathamda dam olishning noqulay sharoiti.

Nizoli vaziyatlarning bir nechta turlari mavjud:

1) Ta'sirning yo'nalishiga ko'ra: vertikal va gorizontol nizolar;

2) Nizoni hal qilish usuliga ko'ra: antogonistik va kelishuvga olib keladigan nizolar- kompromiss;

3) Namoyon bo'lish darajasiga ko'ra: ochiq, yashirin, potensial, asosli.

4) Ishtirokchilar soniga ko'ra: shaxsiy, shaxslar aro, guruxlar aro;

5) Kelib chiqish tabiatiga ko'ra: milliy, etnik, millatlararo, ishlab chiqarish, hissiy-emotsional.

Xulosa qilib aytganda, komandir psixologik va pedogogik bilimiga asoslangan holda kelib chiqishi mumkin bo'lgan konfliktlarni barvaqt aniqlab, ularni o'rganib o'z vaqtida bartaraf qilsa, ayrim kelishmovchiliklarni hal qilish uchun shaxsiy misollardan foydalansa, agar kerak bo'lsa, jamoadagi har bir kursantni kuzatuv-so'rov noma metodi yordamida chuqurroq o'rganib, sodir bo'lgan nizolarning natijalarini umumlashtirgandan so'ng, shaxsiy tarkib bilan birgalikda nizolarni tahlil qilish va bartaraf etishda xolisona ishlarini olib borish orqali, qo'l ostidagi shaxsiy tarkibidan sog'lom jamoani yarata oladi. Bu esa kelgusida ushbu jamoani jangovar vazifalarni bajarishda ruhan sog'lom va fidoyi shaxsiy tarkibga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. D.B.Raxmonova. Boshqaruv psixologiyasi fanidan ma'ruzalar matni - Buxoro 2010.
2. R.X.Dushanov, Yo.A.Parfiyev "Kasbiy psixologiya" Ma'ruzalar kursi. Toshkent 2010.
3. X.X.Sharofutdinova "Muloqot psixologiyasi" - Termiz 2008.
4. Pedagogika va psixologiya fanidan ma'ruzalar matni - Toshkent 2010.

5. F.A.Akramova “Ijtimoiy psixologiya” – T. 2007 6. Yarovitskiy V. “Sto velikixpsixologov” – M.: “Vecher”. 2004
6. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – T.: “Fanvatehnologiya”, 2012.
7. Maxmudov I. Boshkaruv psixologiyasi. - T.: “Yunaks – Print”, 2006.
8. <https://staff.tiame.uz/storage/users/83/presentations/IMoYkR1thALcZvXPQ0RG OT28uAvBL8TOEdiEmdFH>.
5. http://www.law.vsu.ru/structure/criminalistics/books/grishina_psy_conf.